

De Bipane

een neusversiering van de Asmat

De Bipane is de meest opmerkelijke neusversiering van de Asmat. De vorm ervan is waarschijnlijk afgeleid van de gekromde slagstanden van een wild zwijn. Maar wat is het verband tussen fruit eten, vleerhonden en koppensnellen, en wat heeft dat met een Bipane te maken?

Vanaf begin jaren 80 verzamel ik tribale neusversieringen uit Oceanië. De grote verscheidenheid aan neusversieringen uit het Asmatgebied van Nieuw Guïnea en de daaraan gekoppelde symbolische betekenissen spreken mij in het bijzonder aan. Het is dan ook niet verwonderlijk dat een groot deel van mijn collectie

bestaat uit de zogenaamde Otsj en Bipane van de Asmat. De Otsj is de neusversiering gemaakt van varkensbot. Zie hiervoor het recent verschenen artikel in de zomeruitgave van het Tribal Art Magazine 2019.

In dit artikel zal ik vooral ingaan op de van schelp gemaakte neusversiering, die door de Asmat Bipane wordt genoemd. Vanwege zijn indrukwekkende omvang en imposante uitstraling is de Bipane een van mijn meest favoriete neusversieringen.

Linksboven: Papoea-man uit Syuru, Asmat-gebied met de Bipane onder de neus geklemd, 2012. Foto Mickrick, iStock
Linksonder: Papoea-man uit het Asmatgebied met een sterk gekrulde Bipane.

Bron Stichting Papua Erfgoed, foto K. van Kessel

Hiernaast: Man uit het Auwjoe/Digoel-gebied met Bipane die met de krul naar boven gedragen wordt, 1959-1962.

Bron Stichting Papua Erfgoed, foto P. ter Laag

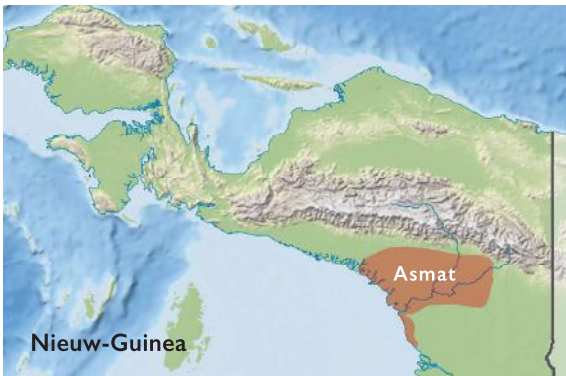
De Asmat en de symboliek van het koppensnellen

Asmat is een uitgestrekt moerasgebied ter grootte van Nederland aan de

zuidkust van Nieuw-Guinea (zie kaartje op pagina 48). Deze delta, modderig en deels begroeid met mangroven, wordt gevormd door de benedenloop van talloze rivieren, die vanuit de noordelijker gelegen bergketens uitlopen naar zee. Asmat is het leefgebied van verschillende Papoea-stammen, het aantal bewoners wordt geschat op 70.000. Het dagelijks leven is er weinig comfortabel. De bevolking leeft van wat het bos haar aanbiedt. Sago geklopt uit de sagopalmen, keverlarven uit sagopal-

men, insecten, kleine amfibieën, maar ook vis en kreeft vormen belangrijke voedingsbronnen. Het is tijdrovend werk om voldoende voedsel voor de gemeenschap te verzamelen. Behoudens een klein soort zwijnen, komen er nauwelijks zoogdieren voor in het gebied. De Asmat staan bekend om hun houtsnijwerk, hun neusversieringen en het koppensnellen dat tot in de jaren 60 van de vorige eeuw nog regelmatig gebeurde. Over de motieven voor het koppensnellen bestaan veel verschillende opvattingen. Terugke-

Bij de kaart: Het Indonesische deel van Nieuw-Guinea met daarop aangegeven het Asmatgebied. Bron Wikipedia, bewerking A. Smit

Links: Vrouw met Bipane in feestopschik uit het dorp Sjoeroe in het Asmatgebied, 50-er jaren. Bron Stichting Papua Erfgoed, foto G. Zegwaard

Rechts: Houten Asmat substituut hoofd (alternatief voor een gesnelde schedel) met doorboord neustussenschot.

Foto A. Ditzel, coll. M. Stevens

rende aspecten hierbij zijn: het bewijzen van mannelijkheid en het verwerven van prestige. Daarnaast speelt de overtuiging, dat het hoofd van een persoon diens ziel of levenskracht zou bevatten en dat met het eten van de hersenen levenskracht verkregen wordt, een belangrijke rol binnen het ritueel van koppensnellen van de Asmat. Tal van symbolen binnen de Asmat-cultuur (in voorouderbeelden en -palen, op schilden, maar ook neusversieringen) refereren aan het koppensnellen. Veel voorkomende symbolen zijn abstracties van de bidsprinkhaan, de vlerhond en de jaarvogel. De vrouwtjes bidsprinkhaan eet tijdens de paring de kop van het mannetje op. Analoot daaraan wordt het fruit dat aan bomen groeit vaak geassocieerd met het hoofd en de boom met het lichaam van een mens. Het 'plukken' van fruit kan dus gezien

Een slakkenhuis van Melo (Cymbium) met een uit zo'n huis vervaardigde Bipane, gezien vanaf de achterzijde.

Foto A. Ditzel, coll. M. Stevens

worden als een onthoofding en zowel de vlerhond als de jaarvogel eten hoofdzakelijk fruit dat hoog in de bomen groeit.

De Bipane

De Bipane wordt gemaakt van het huis van een grote slak van het geslacht Melo, vroeger Cymbium genoemd. Deze schelpen werden ook gebruikt als hoosvat en als hoofdsteun bij het slapen, ter vervanging van de schedels, die daarvoor vroeger werden gebruikt.

De Bipane bestaat meestal uit twee middels touw en/of bijenwas aan elkaar bevestigde stukken schelp, die in een naar beneden hangende krul zijn bewerkt. De Bipane wordt gedragen door het doorboorde neustussenschot. Het doorboren van het tussenschot is bij de Asmat (evenals bij veel andere Papoea-stammen) vaak een onderdeel van het initiatieritueel dat wordt gehouden als overgang van kind naar volwassene. In het algemeen werd de Bipane tijdens krijgshandelingen, inwijdingsrituelen andere ceremoniële gelegenheden

B 1

B 6

B 2

B 7

B 3

B 8

B 4

B 9

B 5

B 10

De Bipanes variëren in breedte van 9 tot 19 cm.

gedragen door volwassen mannelijke krijgers. Echter, er zijn uit de jaren 50 en 60 beschrijvingen en foto's bekend van belangrijke vrouwen die een Bipane droegen (zie afb.pag. 44 linksonder). Vanaf de jaren 70 werd de Bipane steeds vaker als hanger aan een ketting gedragen. Mede als gevolg van het ontbreken van een doorboring van het neustusensshot of een qua doorsnede slechts beperkte doorboring, werd het meer en meer een hanger 'ter bescherming' van de drager. Vaak werd de verbindende bijenwas van deze Bipane's extra versierd met rode zaden en/of Jobstranen, zie pagina 56.

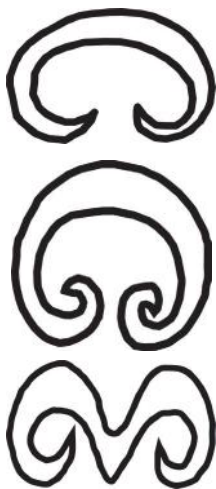
Symbolische betekenis

De gekrulde vorm van de Bipane verwijst volgens vele bronnen (o.a. Konrad, Schneebaum en Zegwaard) naar de gekromde slagstanden van het wilde zwijn. Het wilde zwijn wordt geroemd vanwege zijn ultieme kracht en zijn aanvalsmoed, en is voor de Asmat het meest gevaarlijke dier om op te jagen.

Het wilde zwijn wordt door zijn huidskleur en de overeenkomst in smaak met mensenvlees binnen de Asmat-cultuur ook gerelateerd aan de menselijke prooi. Bij de zwijnenjacht doen zich bovendien talrijke gevaarlijke situaties voor, denk daarbij aan de strijdlustigheid van het dier en aan de primitieve wapens (pijlen, boog en speer) waarvan de jager zich bedient. Aanvalsmoed en kracht zijn dus ook zeker vereisten voor de jagers op wilde zwijnen.

Een andere, minder bekende en 'gedragen' theorie komt voort uit het feit dat bepaalde dieren, waaronder de bidsprinkhaan, de vlerhond en de jaarvogel, maar ook de Koeskoes [een klein buideldier-tje dat fruit ('koppen'/'hersenen') eet] binnen de cultuur van de Asmat geassocieerd worden met het koppensnellen. De krulvorm van de Bipane zou volgens sommigen dan ook doen denken aan de opgerolde staart van de Koeskoes, die omdat hij fruit eet, als een kleine 'koppensneller' wordt gezien.

Meerdere gesprekken met Zegwaard

De vorm van een Bipane en het Ainator-symbool.

Tekening A. Smit naar Schneebaum 1965

brengen mij tot de overtuiging dat de typische vorm van de Bipane gerelateerd kan worden aan het mysterieuze symbool Ainator (afb. links). Het woord Ainator spreken de Asmat alleen fluisterend en met groot respect uit. Er is geen exacte vertaling voor dit woord, maar 'angstaanjagend' dekt mijns inziens de lading het best. In het boek *Where the Spirits Dwell* van Tobias Schneebaum (1989) staat een prachtige passage waarin een oude Asmat-krijger uitlegt dat wanneer een vijand kijkt naar het Ainator-symbool, hij zo bang is dat hij zijn wapens en schild laat vallen. Hij kan dan niet meer bewegen, laat staan vluchten. Hij verstijft als het ware van angst, waardoor hij een makkelijke prooi wordt voor de strijders van de tegenstander. Schneebaum vermeldt in zijn latere publicaties dat het begrip Ainator niet gelijk gesteld kan worden met de betekenis van een Bipane. Wel kunnen we vaststellen dat de twee symbolen vaak samen op schilden afgebeeld worden.

Vervaardiging en vormgeving

Het vervaardigen van de Bipane vereist, vanwege de structuur van de schelp, maar ook door haar fragiliteit, een hoge mate van precisie, juiste krachtdosering en geduld, oftewel vakmanschap. De afmetingen van het te bewerken schelpgedeelte maakt dat de Bipane meestal uit twee (vrijwel identieke) delen bestaat. De meest voorkomende vorm van de Bipane is de zgn. krulvorm. De krulling varieert van een eerste 'aanzet' tot een volledige krul (zie B1 t/m B5). Daarnaast zijn er ook andere vormen Bipane's bekend (zie B6 t/m B10). Er bestaan ook Bipane's gemaakt uit één stuk schelp, deze zijn echter zeer zeldzaam en vaak net een slag kleiner dan de gebruikelijke Bipane's (zie B11 en B12). Vanwege het arbeidsintensieve vervaardigingsproces was het ook gebruikelijk dat gebroken Bipane's gerepareerd werden en gedragen bleven (zie B13 en B14).

In de jaren 50 en 60 werden er voor het eerst ook Bipane's gemaakt van lokaal beschikbaar plastic (o.a. van jerrycans) (zie B15 en B16). Voordeel van de plastic Bipane's was dat ze zeer stevig waren, je

B 11

B 12

B 17

B 13

B 18

B 14

B 19

B 15

B 20

B 16

B 21

De Bipanes variëren in breedte van 9 tot 19 cm.

kon er zelfs op gaan zitten zonder dat ze braken. Dit maakte de plastic varianten, zeker in de beginjaren, enorm gewild bij de Asmat. Vanwege het niet exotische materiaal werden plastic Bipane's minder verzameld, waardoor ze tegenwoordig waardevol en uniek zijn in Westerse collecties! In mijn collectie bevindt zich ook een Bipane welke in de jaren 70 van blik is gemaakt en waarbij de twee delen middels kauwgom aan elkaar bevestigd zijn (zie B17). De scherpe (en daarmee snijdende) blikranden zijn waarschijnlijk de oorzaak dat deze trend zich niet heeft doorgezet.

Latere plastic modellen (jaren 80 en 90) werden zelfs zo gemaakt dat ze in de neus geklemd konden worden en dus gedragen konden worden zonder een doorboring van het neustussenschot (zie B18 en B19 en afb. pag. 42 boven).

Draagwijze

De Bipane wordt gedragen in het op jonge leeftijd doorboorde neustussenschot. Normaliter draagt men de Bipane met de krul naar beneden. Uitzondering op deze regel is de wijze waarop de Bipane wordt gedragen in het Auwjoe/Digoel-gebied (zie B20 en B21 en afb. pag. 42 rechts-onder).

Het in/aanbrengen van de Bipane is een vaak pijnlijke gebeurtenis. De Bipane wordt vanuit een van de krul-uiteindes in het doorboorde gedeelte van de neus gedraaid (zie afb. boven). Hiertoe wordt vaak speeksel gebruikt om het inbrengen iets makkelijker te maken. Ook wordt in veel gevallen het hoofd afgewend van anderen om zodoende eventuele tranen te verbergen.

Vervalsingen

De schaarste van authentieke en gedragen Bipane's en de daarmee gepaard gaande hogere prijzen maakt dat er steeds vaker vervalsingen op de internationale tribale kunstmarkt terecht komen. De (vaak mechanische) af- en bewerking en het gebruik van extra ongebruikelijke versieringen zoals kleine schelpjes zijn indicaties voor vervalsingen.

Ook bij de aanschaf van Bipane's geldt

Een Asmat-man bij het aanbrengen van een Bipane. Foto C. Leimbach, Alamy

dat wanneer iets te mooi lijkt om waar te zijn, dan is dat vaak ook zo! Aanschaf via gerespecteerde handelaren en/of met een verifieerbare herkomst voorkomt teleurstelling achteraf.

m.stevens | 2@chello.nl

Bronnen:

- Asmat (2018). In *Wikipedia*. Geraadpleegd april 2019
- Konrad, G. en U. & Schneebaum, T. (1981). *Asmat, leben mit den Ahnen*. Glasshütten: Friedhelm Bruckner
- Kunz, T. & Smit, D. (z.j.). *De verborgen betekenissen van de Bipane uit Nieuw Guinea*. In: Libelle 15-70
- Schneebaum, T. (1985). *Asmat Images*. Agats: Asmat Museum of Culture and Progress
- Schneebaum, T. (1989). *Where the Spirits Dwell*. New York: Grove Press
- Schneebaum, T. (2000). *Secret Places: My live in New York and New Guinea*. Madison: University of Wisconsin Press
- Simpelaere, P. (1983). *Bij het volk van de Asmat*. Tiel: Uitgeverij Lannoo N.V.
- Wietsma, A. (z.j.). De Ajam-affaire. Website Andere Tijden <https://anderetijden.nl/aflevering/547/De-Ajam-affaire> geraadpleegd april 2019
- Zegwaard, G.A. (1940-1960). Mondelinge mededelingen en diverse al dan niet gepubliceerde geschriften. Katholiek Documentatie Centrum Nijmegen